

สถาปัตยกรรมพระบรมธาตุเจดีย์ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช

The Architecture of Phra Borommathat Chedi Influenced the Way of Life of the People of Nakhon Si Thammarat Province

พระยอดคม คุณสิทธิโส (ชัยนริตติชัย)¹

PhraYodkhom Khunasittho (Chainiratsai)

รศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน²

Assoc.Prof.Dr.Boonruam Khammuangsaen

บทคัดย่อ

เมืองนครศรีธรรมราช มีชื่อเดิมว่า ตามพรลิงค์ ศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายได้เข้ามาในช่วงแรก ต่อมาพระพุทธศาสนา ลัทธิหินยาน นิกายลังกาวงศ์เข้ามาแทนที่ศาสนาพราหมณ์ ราชวงศ์สำคัญผู้ให้การสนับสนุน คือ ราชวงศ์ศรีธรรมโศกราช ได้สถาปนาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชขึ้นเป็นศูนย์กลางแห่งความศักดิ์สิทธิ์ของรัฐ ใช้สถาปณัมประเทศที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อแต่โบราณหาดทรายแก้วเป็นสถานที่ก่อตั้ง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสร้างวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและพระบรมธาตุเจดีย์ ประกอบด้วย ปัจจัยด้านความเชื่อทางศาสนา ปัจจัยด้านการปกครองเมือง ปัจจัยด้านวัฒนธรรมและวรรณกรรมพื้นบ้าน ปัจจัยด้านความมั่นคงและการรวมตัวกันของประชากร

ปัจจัยด้านความเชื่อทางพระพุทธศาสนาส่งผลให้เกิดคติความเชื่อและคตินิยม ส่งผ่านการสร้างสรรค์ผลงานทางสถาปัตยกรรมต่าง ๆ อาทิ การวางผังในเขตพุทธาวาสและองค์พระบรมธาตุเจดีย์ คตินิยมที่ได้รับจากงานสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ได้แก่ การสื่อความหมายด้วยหลักพุทธธรรมหัวข้อต่างๆที่สำคัญสำหรับพุทธศาสนิกชนอันควรยึดถือและนำไปประพฤติปฏิบัติจนสามารถเข้าถึงพระนิพพานได้ในที่สุด

ARTICLE INFO:

Author:

1. พระยอดคม คุณสิทธิโส (ชัยนริตติชัย)

PhraYodkhom Khunasittho (Chainiratsai)

นักศึกษาลัทธิสุตตรปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย
E-mail: chainirattisai@hotmail.com

Tel: 0984703283

Corresponding Author:

2. รศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน Assoc.Prof.Dr.Boonruam Khammuangsaen

อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย
E-mail: boonruam.ka@mbu.ac.th
Tel: 0822532282

คำสำคัญ: สถาปัตยกรรม, อิทธิพล, วิถีชีวิต

Keywords: Architecture, Influenced, the Way of Life

Article history:

Received: 03/04/2024

Revised: 07/05/2024

Accepted: 12/05/2024

อิทธิพลของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยหลายด้าน ในกรณีวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร พบว่า พระบรมธาตุเจดีย์ก่อให้เกิดการรวมตัวของชุมชนในพื้นที่ภาคใต้ของไทย การเป็นแม่แบบหรือต้นแบบให้กับงานสถาปัตยกรรมการก่อสร้างเจดีย์ในภูมิภาคอื่นๆทั่วประเทศไทย

Abstract

Mueang Nakhon Si Thammarat Its original name was Tamphong Link. Brahmanism, Shaivism, came into existence in the beginning. Later, Hinayana Buddhism, the Lankan sect came to replace Brahmanism. The important dynasty that supported it was the Si Thammasokarat dynasty. Phra Borommathat Chedi, Nakhon Si Thammarat was established as the center of sacred rights of the state, using the sacred terrain according to ancient beliefs, Hat Sai Kaew was established as the location. Factors influencing the construction of Wat Phra Mahathat Voramahavihar and Phra Borommathat Chedi include religious belief factors, city governance factors, cultural factors and folk literature Security factors and population integration.

The Buddhist belief factors passed through the creation of various architectural works such as the planning of the Buddhawasa area and the Phra Borommathat Chedi. Morals received from architectural works, especially the Phra Borommathat Chedi, include conveying meaning using Buddhist principles, various topics that are important for Buddhists to adhere and put into practice until they can finally reach nirvana.

The influence of Buddhism in Thailand in many ways In the case of Wat Phra Mahathat Woramahawihan, it was found that Phra Borommathat Chedi caused the integration of communities in the southern region of Thailand, being a model or prototype for pagoda construction architecture in other regions throughout Thailand.

บทนำ

ในสมัยพุทธกาลพุทธศาสนิกชนนับถือพระไตรรัตน์อันประกอบด้วยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสงฆ์เป็นสรณะเท่านั้น ยังไม่มีการสร้างสิ่งสักการะแทนพระพุทธรองค์ ต่อมาเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานได้มีการสร้างสถูปเพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้เป็นที่สักการะบูชา

ในพระไตรปิฎกมีการเล่าถึงการสร้างวิหารเพื่อถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ซึ่งมีความสอดคล้องกับคำว่า “วัด” ที่มาใช้เรียกเพื่อบ่งบอกถึงการเป็นสถานที่เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของ พระภิกษุสงฆ์ ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ความว่า

“คูกริกษุทั้งหลาย เรานุญาตเสนาสนะ 5 ชนิด คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว 1 เรือนชั้น 1 เรือนโล้น 1 ถ้ำ 1” โดยทั้งหมดนี้เรียกว่าพุทธานุญาต เสนาสนะ 5 ชนิด (วิ.จ. (ไทย): 7/ 294/ 90)

พระธรรมกิตติวงศ์ ได้กล่าวไว้ว่า วิหารธรรม เป็นธรรมที่พระอรหันต์และสาวกทั้งหลายอาศัยเป็นเครื่องปลีกวิเวก คำว่า “วิหาร” หมายถึง ที่อยู่ของพระผู้มีคุณธรรมเป็นที่จำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ ดังนั้นคำว่า “วิหาร” จึงมีความหมายเดียวกันกับคำว่า “วัด” ในสมัยปัจจุบันหากเป็นวัดที่มีพระภิกษุสงฆ์มาก ๆ มีเสนาสนะใหญ่นิยมเรียกว่า “มหาวิหาร” เช่น เขตวันมหาวิหาร

ข้อมูลเหล่านี้ เป็นเครื่องยืนยันว่างานสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถูปเจดีย์ในพระพุทธศาสนา เป็นพุทธประสงค์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและประเพณีนิยมการสร้างสถูปนั้น มีเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น (พิบูลย์ ลี้มพานิชย์: 2549,)

หม่อมเจ้า ภัทรดิศ ดิศกุล ทรงวินิจฉัยว่าพระบรมธาตุเจดีย์ปัจจุบันมีลักษณะคล้ายเจดีย์กิริเวเทระในเมืองโปโลนนารูวะ ประเทศศรีลังกา สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าปรากรมพาทุมหาราช ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18 เมื่อเป็นเช่นนั้นองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชควรสร้างหลังจากนั้นมาก (ประภัสสร ชูวิเชียร: 2553, 59)

แนวความคิดด้านงานสถาปัตยกรรมภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารนั้นมีความเกี่ยวข้องในเชิงพระพุทธศาสนาที่มีลักษณะโดดเด่นในด้านคตินิยมทางพระพุทธศาสนา การก่อสร้าง การรวมถึงออกแบบอาคารและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเต็มไปด้วยการ สื่อความหมายถึงปรัชญาทางพระพุทธศาสนาและเรื่องราวในพุทธประวัติพระบรมธาตุเจดีย์ ยังเป็นต้นแบบเจดีย์ทรงระฆังในแถบคาบสมุทรมอญและแผ่ขยายไปตามภาคต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นสัญลักษณ์ของการเผยแผ่พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในดินแดนเหล่านั้น แสดงถึงอัจฉริยภาพของมนุษย์ในการออกแบบและสร้างสรรค์ผลงานทางสถาปัตยกรรม ส่วนงานสถาปัตยกรรมอื่นภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช นอกจากจะมีความสมบูรณ์ในลักษณะของวัดทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ยังคงยึดถือตามพุทธปรัชญาซึ่งเป็นคุณค่าระดับสากล การออกแบบและประดับองค์พระบรมธาตุเจดีย์มีการผสมผสานระหว่างแบบแผนสถาปัตยกรรมตามประเพณีและปรัชญาทางพระพุทธศาสนาอย่างสมบูรณ์ รูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญคือ พระเจดีย์ทรงระฆังหรือทรงกลมและการบูชาต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ได้รับอิทธิพลเหล่านี้มาจากศรีลังกา ซึ่งสืบทอดมาจากอินเดียรวมถึงประเพณีการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ คติความเชื่อและพุทธศิลปะมายังเมืองนครศรีธรรมราชและได้ส่งต่ออิทธิพลดังกล่าวไปยังอาณาจักรสุโขทัยและอยุธยาในระยะต่อมา

ความเป็นมาของจังหวัดนครศรีธรรมราช

รัฐตามพรลิงค์เป็นชื่อเดิมของเมืองนครศรีธรรมราช เดิมเป็นรัฐอิสระบนคาบสมุทรไทย สภาพที่ตั้งของตามพรลิงค์มีสภาพเหมาะแก่การค้าขายทางทะเล มีร่องรอยของศิลปวัตถุในศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไวษณพนิกายและลัทธิไศวนิกาย นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 17 ศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายในรัฐตามพรลิงค์ได้ร่วงโรยลง บทบาทของพระพุทธรูปเข้ามาแทนที่เรียกว่านิกายลังกาวงศ์ราวพุทธศตวรรษที่ 17-19 นั้นเป็นช่วงที่รัฐตามพรลิงค์ทำการเปลี่ยนชื่อใหม่ คือ ศรีธรรมราช หรือ นครศรีธรรมราช และมีราชวงศ์ที่สำคัญ คือ ราชวงศ์ศรีธรรมโศกราชได้สถาปนาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เป็นสัญลักษณ์ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าขึ้นเป็นศูนย์กลางแห่งความศักดิ์สิทธิ์ของรัฐ

ภูมิศาสตร์ของเมืองนครศรีธรรมราช เมืองนครศรีธรรมราชเป็นสันทราย ซึ่งเกิดจากการกระทำของน้ำทะเล ทอดตัวยาวตามแนวทิศเหนือ-ทิศใต้ มีความกว้างประมาณ 500 เมตร ยาวประมาณ 2000 เมตร สูงจากระดับพื้นดินโดยรอบประมาณ 4 เมตร จารึกหุบเขาช่องคอย จารึกด้วยอักษรปัลลวะของอินเดียภาคใต้ ภาษาสันสกฤต มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 ยืนยันความเก่าแก่ของเส้นทางเดินข้ามคาบสมุทรภาคใต้ ชุมชนโบราณที่ถูกกล่าวถึงคือ ชุมชนท่าเรือ, ชุมชนโบราณเมืองพระเวียง, ชุมชนโบราณเมืองนครศรีธรรมราช

พระเจ้าศรีธรรมโศกราช โปรดให้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุและสร้างเมือง ณ หาดทรายแก้วจนสำเร็จ เมืองดังกล่าวก็คือ เมืองนครศรีธรรมราชเชื่อกันว่าเดิมเป็นเจดีย์แบบอิทธิพลศิลปะศรีวิชัย คือเป็นเจดีย์ทรงมณฑปมีหลังคาเป็นสลับห้ายอดคล้ายพระบรมธาตุเจดีย์ที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 13 -15 ต่อมาพระสลับห้ายอดศรีวิชัยทรุดโทรมลงได้มีการสร้างเจดีย์องค์ใหญ่ทรงลังกาซึ่งเป็นเจดีย์องค์ปัจจุบันครอบไว้เชื่อกันว่าในขณะนั้นคือราวพุทธศตวรรษที่ 18 อิทธิพลพุทธศาสนาแบบลังกาในดินแดนนครศรีธรรมราชเข้มข้นมาก เมืองนครศรีธรรมราชได้รับอิทธิพลทั้งศาสนา และศิลปกรรมลังกา องค์พระบรมธาตุเจดีย์ปัจจุบันมีลักษณะคล้ายเจดีย์กิริเวเทระ ภายในเมืองโปโลนนารูวะ ประเทศศรีลังกาสร้างที่ในสมัยพระเจ้าปราคัมพาหุมหาราช ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18 (สุภัทรดิศ ดิศกุล: 2537, 59)

หลักฐานด้านจารึก จารึกหลักที่ 24 และ หลักที่ 25 ที่กล่าวถึงพระนามพระเจ้าศรีธรรมโศกราช รวมถึงหลักฐานด้านเอกสาร ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช, ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช และพระนิพนธ์ไตรปิฎก (ตำนานพระบรมธาตุฉบับกลอนสวด)

จากการศึกษาประวัติการสร้างเมืองนครศรีธรรมราชและการก่อสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นั้นมีความใกล้เคียงกันกล่าวคือ ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชและตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราชมีเนื้อความหลายตอนกล่าวถึงชนกลุ่มใหม่ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานสันนิษฐานว่าน่าจะเกิดขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 17 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 18 ผู้นำชุมชนที่มีบทบาทสำคัญคือ “พระเจ้าศรีธรรมโศกราช” ได้ทำหน้าที่ “เกลี้ยกล่อมผู้คนซึ่งอยู่ตงอยู่ป่าเข้ามาประชุมกันเป็นอันมาก...” และได้ “...ให้จัดเอาคนใน

ห้องห้ายของเขานั้นแล...” และ “... เมื่อศักราช 1098 ปี ญาศรีธรรมโศกราชก็สร้างการลง ณ หาดทรายชเลรอย เป็นเมืองนครศรีธรรมราชมหานคร แล้วสั่งให้ทำอิฐทำปูนก่อพระธาตุครั้งนั้น...”

ปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับการประดับตกแต่งยอดเจดีย์แสดงถึงความเป็นผู้มั่งมี ความมีบุญบารมีของเจ้าของสิ่งของเหล่านั้น การนำแก้ว แหวน เงิน ทอง มาถวายเพื่อประดับตกแต่งปียอดองค์พระเจดีย์ เพราะเชื่อว่าสิ่งของมีค่าเหล่านี้ครมียู่คู่กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง (นพวัฒน์ สมพันธ์: 2543, 2)

สรุปประเด็นที่สำคัญจากหลักฐานนี้แสดงให้เห็นว่าชาวอินเดียนรู้จักเมืองนครศรีธรรมราชได้มีการล่องเรือเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิเพื่อที่จะมาทำการค้าขายก็คือ เมืองนครศรีธรรมราช ในเวลาต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาลัทธิหินยาน นิกายลังกาวงศ์ได้เข้ามาเผยแผ่ในดินแดนสุวรรณภูมิได้เข้ามาที่ท่าเรือ นครศรีธรรมราชก่อนแล้วตั้งวัดที่นครศรีธรรมราช หลังจากนั้นจึงนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ที่ดินแดนสุโขทัย ดังปรากฏในหลักศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชว่า “...มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร หลวกกว่าปู่ครูกูในเมืองนี้ ทุกคนลูกแต่เมืองศรีธรรมราชมา...”

ประวัติสถาปัตยกรรมพระบรมธาตุเจดีย์

จากหนังสือ “นครศรีธรรมราช” กล่าวถึงรูปทรงของพระบรมธาตุเจดีย์แบบลังกาที่เห็นนี้เป็นองค์พระเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่เพื่อครอบงอมองค์เจดีย์เก่าไว้ พระเจดีย์องค์เดิมแบบศรีวิชัยที่อยู่ภายในนั้นสร้างตามความเชื่อพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ซึ่งพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 2 นิกาย คือ

- นิกายหินยานเป็นนิกายที่มีอยู่เดิม พระพุทธศาสนานิกายนี้ยึดถือเอาบทบัญญัติ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นหลักไม่มีการเปลี่ยนแปลงสิ่งใด ๆ ที่อยู่นอกเหนือบทบัญญัติขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเคร่งครัดในบทบัญญัติ
- นิกายมหายานเป็นนิกายที่เกิดขึ้นใหม่ในพระพุทธศาสนา มีความเห็นว่าบทบัญญัติของพระพุทธองค์ไม่ควรยึดติดรูปแบบเดิม แต่ควรที่จะปรับเพื่อความยืดหยุ่นตามกาลสมัย

พระบรมธาตุของเมืองนครองค์เดิมกำลังชำรุดทรุดโทรมมาก พระภิกษุชาวลังกาจึงมาช่วยกันซ่อมแซมให้เป็นไปตามแบบสถาปัตยกรรมลังกาโดยก่อสร้างสถาปัตยกรรมแบบลังกาครอบเจดีย์องค์เดิม (สันติ เล็กสุขุม: 2547, 61) เจดีย์องค์เดิมค้นพบเมื่อคราวปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุเจดีย์ในสมัยรัชกาลที่ 5 และมีหลักฐานยืนยันว่าชาวลังกาเคยมาอยู่เมืองนครศรีธรรมราชจริง นอกจากพระบรมธาตุเจดีย์แล้วยังมีโบราณวัตถุที่ขุดพบด้วย คือ ในพุทธศักราช 2475 ได้ขุดพบพระพุทธรูปลังกาทำด้วยหินสีเขียวคล้ายมรกต 1 องค์ ฝีมือช่างลังกา ปัจจุบันพระบรมธาตุเจดีย์เป็นทรงโอคว่ำ (ก่อแก้ว วิระประจักษ์: 2537, 3-6) (โอคือภาชนะเครื่องสานอย่างหนึ่งสำหรับใส่ของรูปร่างคล้ายขัน) หรือระฆังคว่ำโดยปากของระฆังนั้นติดกับพื้นกำแพงแก้ว (กำแพงแก้วเป็นศัพท์ทางสถาปัตยกรรม หมายถึง กำแพงเตี้ย ๆ ใช้สำหรับกันล้อมสิ่งที่ตั้งามหรือมีคุณค่าควรแก่การรักษา เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระที่นั่งและปราสาท เป็นต้น) ที่มุมกำแพงแก้วมีเจดีย์พระบรมธาตุจำลองทั้ง 4 มุม

สำหรับหลักการก่อสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นั้นไม่ปรากฏเป็นที่แน่นอนเพราะเป็นปูชนียสถาน ที่เก่าแก่เกินกว่าจะหาหลักฐานได้ มีเพียงตำนานเท่านั้น (วิเชียร ณ นคร, และคณะ: 2521, 97)

หลักฐานเอกสารด้านตำนาน ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระบรมธาตุ

1. ด้านเอกสาร ตำนาน ได้แก่ ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ตำนานพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช และพระนิพนพานโสทร (ตำนานพระบรมธาตุฉบับกลอนสวด) แหล่งข้อมูลที่กล่าวว่ามีแตกต่างกันเกี่ยวกับปีที่สร้างพระบรมธาตุ ดังต่อไปนี้ (นงคราญ สุขสม: 2553, 131)

2. หลักฐานด้านจารึก ไม่มีหลักหลักฐานที่ปรากฏแน่ชัด และไม่มีจารึกใดที่กล่าวถึง การก่อสร้างองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ดังนั้น จึงมีเพียงจารึกบางหลักเท่านั้น เช่น จารึกหลักที่ 24 และ หลักที่ 25 ที่กล่าวถึงพระนามว่าพระเจ้าศรีธรรมโศกราช ดังนั้นจากหลักฐานที่ปรากฏทำให้ทราบว่าพระเจ้าศรีธรรมโศกราช ทรงอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งสอดคล้องกับช่วงเดียวกันกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ (กรมศิลปากร: 2529, 146)

3. หลักฐานด้านโบราณคดี เนื่องจากองค์พระบรมธาตุเป็นเจดีย์ขนาดใหญ่ มีรายละเอียดต่าง ๆ ค่อนข้างมาก จึงแบ่งส่วนการวิเคราะห์รูปแบบออกเป็นสามส่วน คือ ส่วนฐานประทักษิณ ส่วนองค์ระฆัง กับชุดฐานรองรับและส่วนยอดซึ่งแต่ละองค์ประกอบมีประเด็นในการวิเคราะห์ถึงรูปแบบ อายุสมัย และการปฏิสังขรณ์ได้ตามความเห็นของศาสตราจารย์ ของ บวสเซอร์ลีเยร์ (Jean Boisselier) กล่าวว่าส่วนฐานของ พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช มีความคล้ายคลึงกับฐานของโบราณสถานในศิลปะทวารวดี ในขณะเดียวกันแผนผังเช่นนี้ก็ปรากฏอยู่ทั่วไปเป็นลักษณะร่วมที่พบในอาคารซึ่งได้รับอิทธิพลจากอินเดียด้วยเช่นกัน และลักษณะของเสาติดผนังที่ประดับรอบส่วนฐานแบบนี้มีมาก่อนในสถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยในภาคใต้ เช่น ส่วนฐานของพระบรมธาตุไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเชื่อกันว่ามีอายุอยู่ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 14 ถึง พุทธศตวรรษที่ 15

อิทธิพลของศาสนา

ศาสนาที่เข้ามาเผยแผ่ในเมืองนครศรีธรรมราช คือ

- 1) ศาสนาพราหมณ์ ฮินดู ลัทธิไศวนิกาย
- 2) พระพุทธศาสนาเถรวาทนิกาย
- 3) พระพุทธศาสนาเถรวาทนิกายลังกาวงศ์

ศาสนาที่กล่าวมานี้เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการตั้งถิ่นฐานและส่งต่อระบบความเชื่อแนวความคิดทางพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคสมัยให้กับเมืองนครศรีธรรมราชและวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารอย่างมาก ดังนี้

ศาสนาพราหมณ์ ฮินดู ลัทธิไศวนิกาย ลัทธิที่นับถือพระศิวะ หรือพระอิศวรเป็นเทพเจ้าสูงสุด ความเชื่อที่มีต่อสถานสถาปัตยกรรมตามตำนานถือว่าเขาพระสุเมรุเป็นภูเขาลึกของโลกตั้งอยู่ในจุดศูนย์กลางของโลกหรือจักรวาล พระศิวะเทพหรือพระอิศวรผู้เป็นใหญ่

ในส่วนระบบความเชื่อเกี่ยวกับแม่น้ำคงคาอันเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมวลของลัทธิไสวนิกายนั้น นอกจากจะมีการสถาปนาน้ำตกหลายแห่งที่เป็นที่เกิดของแม่น้ำลำคลองสายต่าง ๆ หลายสายภายในรัฐแห่งนี้มีรูปแบบเป็นตึระจำลองของแผนภูมิของจักรวาลหรือมณฑลอันศักดิ์สิทธิ์เพื่อเป็นที่ประทับของพระศิวะ

ระบบความเชื่อเกี่ยวกับแม่น้ำคงคาอันเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์สถาปนาน้ำตกหลายแห่งที่เป็นที่เกิดของแม่น้ำลำคลองสายต่างๆหลายสายภายในรัฐแห่งนี้เป็นตึระ อย่างกรณีของน้ำตกพรหมโลก อำเภอยะนิง จังหวัดนครศรีธรรมราช น้ำตกผ่นแสนท่ากรุงเชิง ในอำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช และน้ำตกในเทือกเขาควนลำแพน อำเภอยะนิง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีลักษณะเดียวกันกับที่เกิดขึ้นในบริเวณเทือกเขาหิมาลัยในประเทศอินเดีย

ระบบความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ฮินดู ลัทธิไสวนิกาย ที่ปรากฏอยู่บนพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช คือ รางระบายน้ำจากลานประทักษิณมีรูปหัวสัตว์ประดับ วัดเป็นศูนย์กลางความเชื่อทางศาสนาจึงสร้างวัดเลียนแบบสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และถือว่าเป็นตัวแทนของศูนย์กลางจักรวาล ส่วนเขาพระเมรุควรเป็นสิ่งก่อสร้างที่มีความสำคัญและถูกสร้างตามแนวความเชื่อนี้ ซึ่งก็คือ เจดีย์ประธาน ดังนั้นตำแหน่งที่ตั้งของพระบรมธาตุเจดีย์จึงเป็นตำแหน่งของเขาพระสุเมรุ

พระพุทธรูปลัทธิมหายาน หลักฐานการเข้ามาของพระพุทธรูปลัทธิมหายานและศิลปะศรีวิชัยในจังหวัดนครศรีธรรมราช ราวพุทธศตวรรษที่ 12 ในสมัยที่อาณาจักรทวารวดีกำลังรุ่งเรืองอยู่นั้นได้นำสลูที่มีแผนผังเป็นรูปกากบาทเข้ามา โดยมีคติความเชื่อ ดังนี้

สลูองค์นี้เป็นสัญลักษณ์ของจักรวาลในพุทธศาสนา พระตถาคตหรือพระธยานิพุทธเจ้าทั้งสี่องค์จึงทรงหันพระพักตร์ไปยังทิศทั้งสี่องค์ละทิศ โดยพระธยานิพุทธเจ้าทั้งสี่พระองค์นี้ประทับอยู่บนสลู และหันพระพักตร์ไปสู่ทิศที่พระองค์ประจำอยู่สำหรับพระธยานิพุทธเจ้าองค์ที่ห้า คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไวโรจนะนั้นทรงแสดงปางปฐมเทศนา และประจำอยู่ ณ ทิศเบื้องบนแต่ไม่ได้มีการแสดงไว้

พระตถาคตทั้งห้าองค์นี้เป็นสัญลักษณ์ของสกัณฑะ (ชั้นระ) ทั้งห้า ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ รวมทั้งยังเป็นสัญลักษณ์ของทิศทั้งห้าอันเป็นตัวแทนของจักรวาล

สิ่งที่ยังคงความเป็นรูปแบบของเจดีย์ทรงมหายาน ส่วนฐานของเจดีย์ที่เป็นแบบย่อมุมทุกด้าน ซึ่งเป็นรูปแบบเดิมของเจดีย์ทรงมหายาน ปัจจุบันถูกครอบด้วยวิหารทับเกษตร ภายในบรรจุองค์พระพุทธรูปเอาไว้ให้กราบไว้สักการะอยู่

รูปแบบสถาปัตยกรรมและอิทธิพลต่อวิถีชีวิต

การสร้างสรรคผลงานด้านศิลปกรรม ส่วนหนึ่งเพื่อจรรโลงจิตใจแล้วยังแฝงไว้ซึ่งปรัชญาธรรมที่อาจจะนำตนให้หลุดพ้นจากกองทุกข์ บรรลุถึงสภาวะที่สามารถดับทุกข์โดยสิ้นเชิงตามหลักพระพุทธศาสนา ด้วยสาเหตุนี้ องค์พระบรมธาตุเจดีย์ยังมีอิทธิพลส่งผลทำให้เกิดสิ่งต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ขึ้นอีก

มากมายต่อเมืองนครศรีธรรมราชในหลายด้าน เช่น ด้านงานสถาปัตยกรรม อาทิ ด้านวรรณกรรม สังคม เศรษฐกิจ รวมถึงการถ่ายทอดงานด้านสถาปัตยกรรมที่มีต่อภูมิภาคอื่น

ระบบการวางผังของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นโครงสร้างที่มีระเบียบคดล้อมรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ที่เป็นประธาน โดยมีศูนย์กลางผังอยู่ที่พระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งโครงสร้างลักษณะนี้ โดยการออกแบบต้องยึดแบบแผนภาพของมณฑล (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล: 2541:16) ดังนั้น แบบแผนของโครงสร้างเช่นนี้ จึงเป็นไปตามคติจักรวาลในระบบสัญลักษณ์ คือ มีพระบรมธาตุเจดีย์ประธานตั้งอยู่บนเขาพระสุเมรุ โดยพระบรมธาตุเจดีย์ตั้งอยู่บนฐานสูงเป็นการสร้างภาพที่สอดคล้องกับภูเขาใจกลางจักรวาลที่ล้อมไปด้วยกำแพงสูง คือ ระเบียบคด

ลักษณะเช่นนี้ส่งผลด้านปัจจัยด้านการปกครองของราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช ผู้สร้างเมืองนครศรีธรรมราช ได้สถาปนาระบบการปกครองแบบ “ธรรมราชา” ส่งผลให้พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช มีเมืองบริวาร 12 เมือง เรียกว่า เมืองสิบสองนักษัตร

แนวคิดการสร้างงานสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบที่สำคัญของเจดีย์ทรงระฆัง ประกอบไปด้วยส่วนประกอบ 3 ส่วน คือ ส่วนฐาน ส่วนองค์ระฆัง และส่วนยอด สามารถสื่อความหมายโดยการสร้างเจดีย์ซึ่งรับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา นิกายลังกาวงศ์โดยองค์พระบรมธาตุเจดีย์ เนื่องจากการสร้างสถูปนั้นมีเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ลักษณะเป็นทรงระฆังคว่ำเมื่อนำมาวิเคราะห์แล้วสามารถแบ่งตามส่วนขององค์พระบรมธาตุเจดีย์ได้ ส่วนที่ 1 กามภูมิ หรือ กามโลก แบ่งเป็น 11 ส่วนย่อย ได้แก่ ทศกัณฐ์ 1.นรกภูมิ 2. เปรตภูมิ 3. อสุรกายภูมิ 4. เจริญฉานภูมิ สุกตภูมิ 5. มนุสสภูมิ 6. จาตุมหาราชิกา 7. ดาวดึงส์ 8. ดุสิต 9. ยามา 10. นิมมานรดี 11. ปรมิตวาสวัตติ ได้แก่ วิหารทับเกษตร และส่วนขององค์ระฆังคว่ำ ส่วนที่ 2 รูปภูมิ หรือ รูปโลก แบ่งเป็น 16 ชั้น เป็นที่สถิตของพระพรหม ได้แก่ บัลลังก์ เสาหารหรือพระเวียง และปล้องไฉนทั้ง 52 ปล้อง ส่วนที่ 3 อรูปภูมิ หรือ อรูปโลก แบ่งเป็น 4 ชั้น เป็นที่สถิตของพระพรหมระดับสูงซึ่งไม่มีรูปกาย มนุษย์และเวไนยสัตว์ทั้งหลายก็จะต้องเวียนว่ายตายเกิดในจักรวาลนี้ จนกว่าจะสำเร็จมรรคผล ได้แก่ ส่วนของปลียอด และพุ่มข้าวบิณฑ์ เหนือจากนั้นไป คือ การหลุดพ้น

ด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นผลมาจากคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เรื่องพระนิพพานโสดร เป็นตำนานพระบรมธาตุสำนวนร้อยกรอง (กลอนสวด) แต่งขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 24-25 หรือประมาณรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วยคำสั่งสอนตามหลักพระพุทธศาสนาสะท้อนให้เห็นการสืบทอดและวิวัฒนาการความเชื่อเกี่ยวกับความสำคัญของพระบรมสารีริกธาตุ คติการบูชาพระบรมธาตุ คติการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ เป็นวรรณกรรมที่รู้จักกันดีในหมู่พุทธศาสนิกชนไทยเกือบทุกภาค มีเนื้อหาสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม วรรณกรรมที่สำคัญของชาวนครศรีธรรมราชทำให้เกิดการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

ด้านสังคม

การรวมตัวกันของชุมชนเพื่อมาทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีสวดด้าน, ประเพณีแผ่ผ้าขึ้นพระธาตุ, ประเพณีตักบาตรอุบาสก อุบาสิกา ชาวชนบทในนครศรีธรรมราชมักเรียกศาสนสถานในวัดพระธาตุบรมหารวิหาร นครศรีธรรมราช รวม ๆ กันว่า “ในพระ” การได้เวียนเทียนรอบองค์พระธาตุเจดีย์ถือเป็นมงคลตัว ในวันสำคัญผู้คนจะหลั่งไหลมาเวียนเทียนจำนวนมากทุกครั้ง ดังนั้น องค์พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช มีบทบาทสำคัญต่อการเกิดชุมชนและมีบทบาทในการเพิ่มปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวชนบทต่อเมือง

ด้านเศรษฐกิจ

การเกิดชุมชนหนาแน่นของนครศรีธรรมราชในระยะแรกและมีบทบาทในการเพิ่มปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวชนบทต่อเมืองที่นอกเหนือไปจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการติดต่อราชการมีกิจกรรมการค้าขายคึกคักในอดีตมี 2 จุด คือ วัดท่าวัง เวลาต่อมาชุมชนท่าวังได้พัฒนาเป็นศูนย์กลางธุรกิจของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ด้านการถ่ายแบบไปสู่พุทธศาสนสถานอื่น ๆ

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชองค์ปัจจุบัน มีหลักฐานทางโบราณคดีเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าได้ให้อิทธิพลทางสถาปัตยกรรมแก่องค์พระเจดีย์ทรงลังกาทั้งหมดในภาคใต้ เช่นเจดีย์ที่ วัดพะโคะ อำเภอสทิงพระ เจดีย์งาม อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา เจดีย์วัดตะเขย อำเภอบางขัน จังหวัดพัทลุง เป็นต้น และยังส่งอิทธิพลไปยังเจดีย์ในภาคกลาง (ศรีศักร วัลลิโภดม: 2546 : 93)

พระพุทธศาสนาที่หล่อหลอมระบบความคิดผ่านความเชื่อเรื่องจักรวาลวิทยาที่ถ่ายทอดกันมา โดยที่การรับรู้ทางกายภาพนี้ไปสู่การสร้าง ความเชื่อเพื่อที่ ทำให้คนในสังคมได้ศึกษาคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาที่ยึดหลักแนวความคิดเรื่องศีลธรรมความดีงามเพื่อนำไปสู่การค้นพบแนวทางที่รวมถึงการค้นพบความจริงของการดำเนินชีวิตนั่นคือการหลุดพ้น ดังนั้นกิเลสทั้งหลายก็ถึงการดับสลายภาวะของจิตก็หลุดพ้นจากการยึดมั่นถือมั่น ปล่อย ละ เลิก เว้นสิ่งต่าง ๆ เมื่อจิตหลุดพ้นจากการยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงได้ กิเลสตัณหาทั้งหลายทั้งปวงก็ดับจิตใจก็ใสเบาสบาย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสเรียกภาวะของจิตที่เป็นเช่นนี้ว่า นิพพาน

สรุป

ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชและตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราชกล่าวถึงการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ไว้ตรงกันว่าผู้สร้างคือพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช โดยร่วมมือกับคณะสงฆ์จากลังกาและชาวพื้นเมืองในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 17 หรือตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 18 อีกทั้งแบบทางศิลปะที่ปรากฏในปัจจุบัน เชื่อว่ามีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 17-18

พัฒนาการและความเป็นมาของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร วิเคราะห์ได้จากเอกสารหลักฐานต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า พระบรมธาตุเจดีย์นั้นสร้างขึ้นก่อนที่จะตั้งวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เหตุเพราะว่างานสถาปัตยกรรม เป็นรูปแบบในสมัยอยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนองค์พระบรมธาตุเจดีย์เป็นศิลปะแบบลังกาซึ่งเข้ามาเผยแพร่ในดินแดนนี้ก่อน ดังนั้น จึงสันนิษฐานว่า พระบรมธาตุเจดีย์น่าจะมีการสร้างขึ้นก่อนที่จะสร้างวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ประมาณ 100-200 ปี (อยู่ระหว่างปีพุทธศักราช 1801 ถึง พุทธศักราช 2000)

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาเถระและคณะบัณฑิต คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1-2, (2553). จำนวน 1000 เล่ม พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. พระไตรปิฎกฉบับประชาชน. (2527). รวมเล่มเดี่ยวจบ. พิมพ์ครั้งที่ 8 กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ดร.ประภัสสร ชูวิเชียร พระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช มหาสุปแห่งคาบสมุทรภาคใต้. (2553). จำนวน 3000 เล่ม. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เมืองโบราณ,
- นพวัฒน์ สมพิน. การบูรณะปลียอดทองคำ พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช สิ้นสุดครั้งแรกตามแผน. สำนักพิมพ์ บริษัทกรุงสยามพริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2539). ความหมายพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เมืองโบราณ.
- สันติ เล็กสุขุม. (2546). ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย. จำนวน 2000 เล่ม พิมพ์ครั้งที่ 2. จังหวัดกรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ด้านสุทธาการพิมพ์,
- พิบูลย์ ลีฆานิชย์. (2549). อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.